

--Publicatie--

Workshop 'Artikel 12 Wildlife'

Hierden, 20 Maart 2009

Inhoudsopgave

1. Introductie	2
1.1 Introductie door de proefdierdeskundigen van de KNAW	2
1.2 Introductie van het project Artikel 12 Wildlife.....	4
1.2.1 Samenvatting van het uitvoeringsplan	4
1.2.2 Uitgelicht: Exploratiefase	5
2. Overzicht van de resultaten van de brainstormsessies	6
2.1 Mogelijke banen en functies	6
2.2 Benodigde vaardigheden, kennis en bevoegdheden	7
2.3 Politieke en beleidsmatige randvoorwaarden	8
3. Afsluiting	9
3.1 Plenaire discussie	9
3.2 Conclusie.....	9
3.3 Vervolgtraject	10

1. Introductie

De workshop Artikel 12 Wildlife is georganiseerd als start van de exploratiefase van het gelijknamige project. Met de workshop is een eerste verkenning van het werkveld gemaakt.

Tijdens de workshop stond de vraag naar artikel 12 veldmedewerkers, de eventuele invulling van het curriculum en mogelijkheden voor stages centraal. De informatie verzameld tijdens de workshop draagt bij aan de uiteindelijke beslissing over het al dan niet ontwikkelen van een Artikel 12 Wildlife curriculum.

Het programma bestond uit plenaire bijeenkomsten afgewisseld met brainstormsessies:

- Brainstormsessie 1: Mogelijke banen en functies
- Brainstormsessie 2: Benodigde vaardigheden, kennis en bevoegdheden
- Brainstormsessie 3: Politieke en beleidsmatige randvoorwaarden

Als introductie op de workshop gaven de proefdierdeskundigen van de KNAW een lezing waarin de problematiek en wetgeving omtrent wilde proefdieren uiteen werden gezet.

1.1 Introductie door de proefdierdeskundigen van de KNAW

De proefdierdeskundigen van de KNAW functioneren tevens voor zes andere instituten die onderzoek doen met dieren in het veld.

Overzicht/ kennismaking met het veld: waar hebben we het over?

Onderzoek met dieren in het wild vindt plaats door een groot aantal instituten zoals universiteiten en onderzoeksinstituten, de overheid (LNV), groene bureaus, grote terreinbeheerders, verenigingen, en natuurliefhebbers. Het onderzoek vindt plaats voor uiteenopende doeleinden:

- het verkrijgen van antwoorden op (fundamenteel) wetenschappelijke vragen
- toegepast onderzoek voor bescherming van mens en dier
- toegepast onderzoek in het kader van wettelijke bepalingen, verdragen, etc.
- uitzetten van dieren
- in het kader van het beheer van ‘natuur’ en natuurterreinen

Deskundigheid van veldmedewerkers

Het lijkt logisch/ noodzakelijk dat onderzoekers betrokken bij dit soort onderzoek deskundig zijn op hun gebied, over voldoende relevante kennis beschikken, en over de juiste attitude beschikken. Met juiste attitude wordt bedoeld een kritische, evenwichtige, analytische houding ten opzichte van (wetenschappelijk) onderzoek waarbij gebruik wordt gemaakt van dieren (en wilde dieren in het bijzonder) die gebaseerd zijn op een realistische inschatting van het ongerief van het dier. Genoemde punten vertonen grote overeenkomst met de kaders die er vanuit de Wod opgelegd worden rond de uitvoering van dierproeven. Voor het onderzoek plaats vindt moet men nagedacht hebben over het doel, nut en toelaatbaarheid waarbij rekening

gehouden is met de belangen van het individuele dier, de soort en de opvattingen hierover vanuit de wetenschap en de maatschappij.

Er is een overlap tussen het 'werkgebied' van de Wet op de Dierproeven en het onderzoek dat er (in de breedst mogelijk zin) gebeurt met dieren in het wild.

Van belang hierbij is dat de huidige opleidingstrajecten voor artikel 12 functionarissen nauwelijks of niet aansluiten bij het werk met dieren in het wild.. De hierboven genoemde overlap bepaalt voor een belangrijk gedeelte de effort die er gestoken zal worden in het opzetten van een speciale opleiding artikel 12 wildlife (= deze overlap in beeld krijgen en beschrijven is één van de doelen van de workshop).

Kaders vanuit de Wet op de Dierproeven

Het wettelijk kader bestaat uit de Wet op de Dierproeven, en het dierproevenbesluit, en heeft als doel om het individuele proefdier te beschermen.

Een dierproef is volgens de wet: alle handelingen aan een vertebraat met risico op ongerief t.b.v. een bepaald doel zoals in de Wod beschreven. Vanuit de Wod zijn een aantal kaders beschreven waaraan voldaan moet worden wil een instelling dierproeven mogen doen. De belangrijkste hiervan zijn:

- Er is een vergunning nodig om dierproeven te mogen doen.
- Een dierproef is verboden als er een alternatief is, denk daarbij aan de 3 V's Vervanging, Verfijning, en Vermindering.
- Dierproeven dienen vooraf op proefdierkundige en ethische aspecten te worden getoetst, hiervoor heeft iedere vergunninghouder een artikel 14 functionaris en een Dierexperimenten Commissie (DEC).
- Mensen die betrokken zijn bij het plannen en uitvoeren van dierproeven (artikel 9 en 12 functionaris) en/of betrokken zijn bij de verzorging van proefdieren (artikel 12 functionaris) dienen bevoegd en deskundig te zijn.
- Toezicht op het welzijn van proefdieren vindt plaats door een proefdierdeskundige (artikel 14 functionaris).
- Er is een verplichte registratie van proefdieren en dierproeven.
- De overheid controleert via de Voedsel en Waren Autoriteit.

Indien een wild dier uit zijn biotoop wordt gehaald, gehuisvest op het laboratorium en hier experimenten op worden uitgevoerd, dan is er sprake van een Wod-dierproef (zie definitie hier boven).

Voor onderzoek met/aan dieren in hun biotoop (in het veld) geldt met betrekking tot deze definitie een aanvullend handhavingsbesluit. Alle *invasieve* handelingen aan een vertebraat met risico op ongerief t.b.v. een bepaald doel zoals in de Wod beschreven.

In de praktijk zijn de belangrijkste ingangscriteria: (neven) doelstelling wetenschappelijk onderzoek of toxicologisch (biomonitoring) onderzoek; al of niet invasieve handelingen (dus niet het risico op ongerief); toetsing door DEC, referentiekader Wod sluit niet aan.

Huidige en toekomstige mogelijkheden voor MBO/HBO-ers om binnen de Wod dierproeven in het veld te kunnen/ mogen uitvoeren.

In 2007 werden een kleine 600.000 proefdieren gebruikt. Daarvan zijn slechts 2% dieren uit wilde fauna en dieren in biotoop. Het voorstel van de Centrale Commissie Dierproeven is om van het criterium invasief af te stappen en ook voor onderzoek met dieren in het wild de definitie voor een dierproef zoals die nu in de Wod staat te gaan gebruiken. Stel dat deze ontwikkeling doorzet dan zou er wel eens sprake kunnen zijn van een verdubbeling van het aantal dierproeven/proefdieren.

Het huidige opleidingstraject sluit vaak niet direct aan op de uiteindelijke werkzaamheden van veldmedewerkers, echter het voordeel van het behalen van een artikel 12 status is dat de veldmedewerker dan volledig bevoegd is. Daarnaast is er de mogelijkheid om een artikel 16 ontheffing te vragen, het voordeel is een veel korter en toegespitst 'opleidingstraject', maar het nadeel is dat de status aan een vergunninghouder gebonden is, de ontheffing verleend wordt voor een beperkt aantal handelingen bij bepaalde diersoorten, en de situatie bij de vergunninghouder wordt meegewogen. Bij het opleiden van een artikel 12 veldmedewerker zou er een bepaald lijstje kwalificaties, een curriculum, en benodigde ministeriele goedkeuring moeten komen. Daar gaan brainstormsessie 2 en 3 over. Een andere optie is meer mogelijkheden dan nu voor categorale ontheffingen, bijvoorbeeld als een vergunning/ontheffing verleend wordt in het kader van andere wet en regelgeving zoals de Flora en Fauna wet, eventueel na een (beperkt) bijscholingstraject.

1.2 Introductie van het project Artikel 12 Wildlife

Voor aanvang van het project Artikel 12 Wildlife is een uitvoeringsplan geschreven volgens de richtlijnen van het Ministerie van LNV voor de Regeling Kennisverspreiding en Innovatie Groen Onderwijs (KIGO). Onderstaand vind u een samenvatting van deze aanvraag.

1.2.1 Samenvatting van het uitvoeringsplan

Hoe langer hoe meer wordt bij ecologisch en biologisch veldonderzoek gebruik gemaakt van (non)invasieve onderzoeksmethoden variërend van het vangen, merken, verdoven, inbrengen van een zender tot het afnemen van bloed. Hierbij is mogelijk sprake van enig ongerief voor de dieren. Formeel vallen invasieve handelingen aan dieren in hun biotoop onder de Wet op de Dierproeven (Wod) en moet degene die deze handelingen verricht bevoegd zijn voor het uitvoeren daarvan (artikel 9 of 12 status ex Wod). Op dit moment zijn er binnen de Wod (nog) geen andere dan de reguliere bevoegdheden voor laboratorium medewerkers opgenomen. De huidige artikel 12 opleidingen zijn gericht op handelingen aan dieren in biomedische experimenten. Echter de handelingen in veldbiologische experimenten zijn anders van aard en dat vereist specifieke kennis van de werknemer om het dierenwelzijn te waarborgen. Dit is een toenemend probleem voor de vergunninghouders die hun medewerkers handelingen aan dieren in hun biotoop willen laten uitvoeren die binnen de kaders van de Wod vallen. Dit aspect is in toenemende mate belangrijk omdat er ook voor het onderzoek met dieren in hun biotoop sprake is van toenemende maatschappelijke belangstelling voor een maatschappelijk verantwoorde ethische behandeling van deze dieren. Het is in de lijn der verwachting dat dit op termijn zal leiden tot strikter beleid. Er is daarom vraag vanuit het werkveld naar personen die dergelijke handelingen aan in het wild levende (proef)dieren kunnen en mogen (ex Wod) verrichten. Voor op dit moment aanwezige en vaak ervaren (deskundige) mensen worden er in toenemende mate ontheffingen verleend middels artikel 16. Voor nieuwe minder/geen ervaren mensen is er in feite geen legaal bevoegdheidspad anders dan de reguliere artikel 12 opleidingen.

Het hoofddoel van het project Artikel 12 Wildlife is te voorzien in bovengenoemde behoefte door het ontwikkelen van een curriculum 'Artikel 12 Wildlife' die past in het huidige kader van het Bama stelsel. Daarnaast is kennisverspreiding een doel. Van Hall-Larenstein heeft studierichtingen op het gebied van Proefdierbeheer en Wildlife management op HBO niveau. De bundeling van deze studierichtingen biedt een bijzondere innovatieve combinatie van expertise op het gebied van "Artikel 12 Wildlife" die goede uitvoer van dit project mogelijk maakt.

Het project zal bestaan uit vier fasen, namelijk de exploratiefase, ontwikkelingsfase, uitvoeringsfase en, evaluatiefase. De looptijd van het project is 2,5 jaar. In de exploratiefase worden binnen het samenwerkingsverband met vertegenwoordigers van het proefdierbeheer en veldbiologie werkveld de mogelijkheden voor het opleiden van bekwame en bevoegde studenten onderzocht. In de ontwikkelingsfase zal het onderwijsprogramma binnen de kaders van de opleiding Diermanagement van Hogeschool van Hall Larenstein worden opgezet, in samenwerking met de partners, externe instellingen, en overige betrokkenen. Gezien de huidige eisen die aan HBO artikel 12 opleidingen worden gesteld is het waarschijnlijk dat het curriculum zal bestaan uit \pm vier modules van elk 200sbu. Het onderwijs zal competentiegericht en aantrekkelijk voor de studenten zijn. In de uitvoeringsfase worden twee pilot modules aangeboden welke geëvalueerd zullen worden met de deelnemende studenten. In de evaluatiefase worden de pilot modules en het programmaonderdeel geëvalueerd met het opgebouwde netwerk en zal er een symposium georganiseerd worden.

1.2.2 Uitgelicht: Exploratiefase

Het project is gestart met de exploratiefase, op 2 maart 2009. De eerste activiteit binnen het project is op 20 maart 2009, dan staat er een workshop gepland. Tijdens de workshop zal de vraag uit het werkveld geformuleerd worden en de mogelijke invulling van het onderwijs wordt verkend.

Tijdens de exploratiefase staan verder gepland:

- Exploratie van het werkveld door middel van een afstudeeropdracht. In deze afstudeeropdracht wordt onder andere geïnventariseerd welke handelingen aan welke diersoorten in Nederland worden verricht.
- Verzamelen van onderwijsmateriaal.
- Het maken van een blauwdruk voor het te ontwikkelen curriculum.
- Inventariseren van stagebieders.
- Inventariseren van de mogelijkheden voor practica hanteren dieren en practica biotechniek. Nadat deze mogelijkheden zijn vastgesteld kan worden bepaald welke practicumonderdelen door de groene MBO onderwijs instellingen worden ontwikkeld.

Aan het eind van de exploratiefase vindt een evaluatie plaats die medebepalend is voor de richting van het verdere verloop van het programmaonderdeel. De volgende punten zullen nadrukkelijk besproken worden:

- Voldoende vraag vanuit het werkveld
- Het aanbod van stageplekken
- Mogelijkheden voor het aanbieden van practica hanteren en biotechniek
- Het inpassen van het curriculum in de organisatie van de opleiding Diermanagement

2. Overzicht van de resultaten van de brainstormsessies

2.1 Mogelijke banen en functies

Er is een breed spectrum aan mogelijke functies waarvoor een artikel 12 bevoegdheid en bekwaamheid benodigd is. De werkzaamheden worden in toenemende mate specialistisch in verband met een groeiende diversiteit aan handelingen en gebruik van technische middelen.

Voor organisaties die handelingen aan wilde dieren laten verrichten is bekwaamheid van de medewerkers het belangrijkste criterium, echter door toenemende maatschappelijke druk is er steeds meer vraag naar bevoegdheid: met een bevoegdheid verwacht men dat bekwaamheid op transparante wijze zichtbaar is. Deze toenemende maatschappelijke druk is meer emotioneel dan rationeel gestuurd.

De schattingen van aantallen benodigde artikel 12 veldmedewerkers wat betreft *noodzaak tot bevoegdheid* loopt uiteen van tientallen tot honderden. Deze uiteenlopende aantallen zijn het gevolg van interpretatieverschillen van de huidige wet- en regelgeving. Er is wel overeenstemming over het aantal medewerkers dat *bekwaam* moet zijn op dit gebied, dat zijn honderden. Naar verwachting is er weinig verloop in artikel 12 functies.

De Nederlandse definitie van een dierproef staat ter discussie. Handelingen aan dieren in het veld worden enkel als dierproef aangemerkt wanneer het om invasieve handelingen gaat. Vanuit juridisch oogpunt wordt een verruiming van de definitie van een dierproef, waardoor ook non-invasieve handelingen als dierproef geassocieerd worden, niet verwacht. Het soort handelingen waar een artikel 12 bevoegdheid voor nodig is zal dan ook niet veranderen. Echter het aantal invasieve handelingen benodigd voor onderzoek zal wel toe kunnen nemen, en daarmee het aantal benodigde bevoegde artikel 12 medewerkers. Daarnaast is er discussie over handelingen die mogelijk toch als invasief aangemerkt moeten worden.

Voor wat betreft dierentuinen is duidelijk dat het formeel juridisch proefdieren betreft wanneer onderzoek plaatsvindt aan de dieren in te kader van een van de doelen genoemd in de Wod, echter er is een speciale regeling getroffen waardoor dit in de praktijk niet zo wordt toegepast. Deze regeling is niet ongevoelig voor genoemde maatschappelijke ontwikkelingen, en hiermee zal in de toekomst rekening gehouden moeten worden; de huidige doelstelling is daarom om 'best professional practice' zo aantoonbaar mogelijk maken.

Er is behoefte aan een artikel 12 wildlife opleiding, want nu zijn er te veel categorische ontheffingen. Beter is een systeem waarbij ontheffing een uitzondering is. Er is behoefte aan het opleiden van de huidige medewerkers door middel van een cursus of door bijvoorbeeld een minor in de opleiding Diermanagement. Daarbij werd opgemerkt dat er aandacht moet zijn voor de diergroep vissen: het aantal proeven met vissen neemt enorm toe en er is een groot tekort aan bekwame medewerkers in deze sector.

2.2 Benodigde vaardigheden, kennis en bevoegdheden

Het soort handelingen dat uitgevoerd wordt loopt enorm uiteen, waarbij de hele procedure net zo belangrijk is als het uitvoeren van de handeling op zich. Inschatten van ongerief bijvoorbeeld moet duidelijk aandacht krijgen.

Het streven is om de handelingen aan vrij levende wilde dieren zo veel mogelijk in-situ uit te voeren. Tijdens een artikel 12 opleiding kunnen handelingen ex-situ aangeleerd worden om daarna in-situ verder te oefenen.

Artikel 12 kent twee varianten, namelijk de 12a status voor eenvoudige handelingen en de 12b status voor complexe handelingen. Artikel 12 veldmedewerkers hebben het meeste aan een artikel 12b status omdat de handelingen overwegend complex zijn. Deskundigheid is zeer belangrijk want na vrijlating van het dier is er doorgaans geen mogelijkheid om corrigerend op te treden zoals in het lab wel zou kunnen. Daarnaast moeten de medewerkers vaak zelfstandig beslissingen nemen in het veld, en ook daarvoor is HBO niveau en bekwaamheid op artikel 12b niveau meer gewenst.

Artikel 12 veldmedewerkers zullen naar verwachting met zeer uiteenlopende diergroepen werken. De studenten Artikel 12 Wildlife moeten daarom ervaring opdoen met 2-3 diergroepen, maar de verschillen tussen alle diergroepen kunnen in theorie uiteen gezet worden.

Artikel 12 veldmedewerkers moeten ongerief kunnen inschatten. Het inschatten van ongerief is bij wilde dieren anders dan bij laboratorium dieren en vraagt om kennis van de biologie van de soort. Kennis van de biologie van de soorten relevant voor het inschatten van ongerief moet tijdens de opleiding aan de orde komen.

Naast het aanleren van praktische handelingen en biologische kennis van de diergroepen moeten ook wetgeving zoals de ARBO wet, ethiek, en de 3 V's Vervanging, Vermindering en Verfijning aan de orde komen in de opleiding.

Men is het er over eens dat een personal license systeem een goede optie zou kunnen zijn. Naast de artikel 12 bevoegdheid krijgen medewerkers dan een certificaat per techniek en soortgroep waarin zij bekwaam zijn. Een dergelijk systeem garandeert wettelijke bevoegdheid met de artikel 12 status, en maakt bekwaamheden (d.i. bewezen kundig in de praktijk) van medewerkers inzichtelijker aan de hand van door betrokken organisaties onderling gemaakte afspraken. Op deze wijze wordt de transparantie van de sector snel verbeterd zonder dat aanpassingen van de wet- en regelgeving nodig zijn.

2.3 Politieke en beleidsmatige randvoorwaarden

- *Hoe om te gaan met kennis en vaardigheden m.b.t. de reguliere Artikel 12 bevoegdheid?*

Om de regulatie van bevoegdheden en bekwaamheden te bevorderen is een personal license systeem ideaal, zoals ook aangedragen in voorgaande brainstormsessies. Een dergelijk systeem is meest transparant en geeft op korte termijn de beste garantie dat medewerkers zowel bevoegd als bekwaam zijn. Wettelijke regulatie is in dit stadium nog een stap te ver. Momenteel vindt in de praktijk zelfregulatie plaats; de artikel 14 functionaris ziet toe op de bekwaamheid van de medewerkers, en de vergunninghouder is verantwoordelijk voor het inzetten van bevoegde en bekwaame medewerkers.

- *Stage mogelijkheden; aan welke eisen moet een stageadres voldoen?*

In de opleiding, incl. stage, kan een student niet alle handelingen leren, waardoor bijscholen noodzakelijk blijft. Tijdens de stages kan gebruik gemaakt worden van een handelingenlijst. Mogelijk zal de stage deels in het lab en deels in het veld uitgevoerd worden. Dit vanwege de verwachting dat het aantal netto uren dat een student in het veld aan het uitvoeren van handelingen kan besteden binnen de stagetijd beperkt is: daarom kan er meer tijd nodig zijn voor het behalen van een artikel 12 bevoegdheid in het veld. Daarbij komt dat de student met meerdere soortgroepen moet leren werken waarvoor ook meer tijd benodigd is. Vanwege het veldcomponent kan de stage het beste tussen maart-augustus gelopen worden, rekening houdend met het feit dat 30-40 uur per week handelingen verrichten aan dieren in het veld onmogelijk is. Het is belangrijk dat de contacturen met de dieren en de uitgevoerde handelingen bijgehouden worden.

Studenten Wildlife Management lopen veelal stage in het buitenland. De realisatie van de handelingenlijst moet in principe bij een vergunninghouder in Nederland plaatsvinden. Mogelijk kan de stage incl. handelingenlijst in het buitenland gelopen worden, zolang de lijst afgetekend wordt door begeleiding met een Nederlandse bevoegdheid. Het realiseren van een handelingen lijst kan door middel van meedraaien in diverse onderzoeken, bij te houden in een logboek. De wettelijke voorwaarden omtrent de artikel 12 stage met wilde proefdieren in het buitenland moet worden uitgezocht.

Het afstuderen hoeft strikt genomen niet plaats te vinden met een artikel 12 component, echter dit is wel gewenst. De voorkeur gaat er naar uit om de student mee te laten draaien in een lopend onderzoek.

3. Afsluiting

Na de brainstorm sessies werd de workshop afgesloten met een plenaire discussie, rondvraag en dagevaluatie.

3.1 Plenaire discussie

In de plenaire discussie stond het vervolgtraject centraal. De volgende punten kwamen daarbij aan de orde:

- Er moet in een vroeg stadium van de ontwikkeling van het curriculum contact gezocht worden met de VWS/CCD i.v.m. het verkrijgen van erkenning van het curriculum
- Stage en afstuderen vinden idealiter plaats gedurende het veldseizoen, dit vraagt enig puzzelwerk in de opbouw van de studie. Tijdens de exploratiefase wordt verder gezocht naar oplossingen om stages zo goed mogelijk aan te laten sluiten bij de studie *en* het werkveld.
- De basis van een artikel 12 wildlife curriculum moet hetzelfde zijn als van de reguliere artikel 12 cursus. Voorbeelden en opdrachten kunnen worden toegespitst op wilde dieren.
- Gedurende de workshop is veel aandacht gegeven aan de praktische kant, maar ook andere onderdelen dienen in de opleiding meegenomen te worden, zoals: Wet- en regelgeving, ethiek, verantwoording naar publiek etc. Dit is als zodanig al in de opleiding Diermanagement verwerkt en zal onderdeel uitmaken van het curriculum artikel 12 wildlife.
- Neveneffect van dit project kan zijn het ontsluiten en bundelen van bestaande kennis en kunde op dit gebied, bijvoorbeeld door praktijk ervaring op te nemen in digitale database.
- Er zijn verschillende visies op de benodigde aantallen artikel 12 wildlife medewerkers: Een vraag die daarbij centraal staat is: Wat is precies het voordeel van een curriculum artikel 12 wildlife t.o.v. de reguliere artikel 12 opleidingen? Hiermee hangt de behoefte samen om helder onderscheid te kunnen maken tussen *bevoegdheid* en *bekwaamheid*.

3.2 Conclusie

De stemming was positief voor het opstarten van een artikel 12 wildlife opleiding. Er is nog veel onduidelijkheid over de toekomstige wettelijke noodzaak voor artikel 12 veldmedewerkers, maar de deelnemers erkennen de toenemende maatschappelijke druk voor bevoegde werknemers. Onder de veldmedewerkers is er duidelijk motivatie om handelingen zo goed mogelijk uit te voeren met het oog op het welzijn van het dier. Het exacte aantal benodigde artikel 12 veldmedewerkers is niet duidelijk geworden tijdens de workshop, dit heeft te maken met de genoemde onzekerheden vanuit de wetgeving en de maatschappelijke discussie. Men geeft de voorkeur aan het inzetten van bevoegde en bekwame artikel 12b HBO medewerkers, en om dit te kunnen garanderen pleit men voor een personal license systeem.

3.3 Vervolgtraject

De resultaten van de workshop vormen een eerste verkenning van het werkveld als onderdeel van de exploratiefase van het project Artikel 12 wildlife. De exploratiefase loopt tot eind januari 2010. Dan zal er een besluit genomen worden over de noodzaak voor een artikel 12 wildlife curriculum en voortzetting van het project Artikel 12 Wildlife. Dit besluit zal gebaseerd zijn op:

- De vraag naar artikel 12 veldmedewerkers.
- Het aanbod van stageplaatsen.
- Mogelijkheden voor het aanbieden van practica hanteren en biotechniek.
- Het kunnen inpassen van het curriculum in de organisatie van de opleiding Diermanagement.

Met de workshop is een eerste stap gezet met het verzamelen van informatie voor het te nemen besluit. De komende maanden zal er regelmatig contact gehouden worden met het netwerk en daarnaast komt de denktank van het project twee keer bij elkaar tijdens de exploratiefase.